

Др Дарко Симовић,*

Редовни професор

Криминалистичко-полицијски Универзитет у Београду

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАД

doi:10.5937/zrpfni1881015S

UDK: 342(497.11)

Рад примљен: 10.07.2018.

Рад прихваћен: 16.09.2018.

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЈА УСТАВНОГ ПРАВА – ПРИМЕР РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ**

Апстракт: Уставно право је у процесу све интензивнијег интернационализовања. Упоредо са процесом интернационализације уставног права одвија се процес конституционализације међународног права. Реч је о терминима који још увек немају јасно одређено значење, а додатној конфузији доприноси и појава нових термина који означавају сличне процесе, али не и истоветне са процесом интернационализације уставног права (на пример, глобализација уставног права). Отуда овај рад има за циљ да допринесе разумевању савремених трендова у развоју уставног права и да укаже на разлике између актуелних процеса који се упоредо одвијају у сфери уставног права. Уједно, у раду се указује на процесе нормативног и фактичког интернационализовања уставног права Републике Србије.

Кључне речи: устав, конституционализам, интернационализација, глобализација, међународно право, људска права.

1. Увод

Премда није потпуно нов феномен, развојна фаза у којој се налази уставно право именована је почетком XXI века (Chang, Yeh, 2012: 1166). Реч је о процесу интернационализације уставног права (Schwartz, 2003: 10). Овај израз нема прецизну садржину и користи се у различитом значењу. Поред интернационализације уставног права у савременој теорији, са сличним значењем користе се и следећи термини: светски конституционализам, глобални конституционализам и транснационални конституционализам (Chang, Yeh, 2012: 1166). Додатни проблем, који унеколико усложњава

* darko.simovic@kpa.edu.rs

** Овај рад је резултат реализовања научноистраживачког пројекта које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (бр. 179045).

настојање да се идентификује садржина овог појма, јесте у томе што се упоредо са процесом интернационализације уставног права одвија и процес конституционализације међународног права. Несумњиво, реч је о неодвојивим и међузависним процесима и у мери у којој се уставно право интернационализује, утолико се међународно право конституционализује.

Процес интернационализације уставног права, разуме се, у рудиментарном облику, започео је са процесом настанка међународног права. У основи, међународно право настаје на одрицању држава од дела свог суверенитета, будући да оне учествују у процесу установљавања наднационалних норми, којима се уређује њихово понашање, како у међусобним односима држава, тако и унутар националних правних система (Šurlan, 2017: 167). Међутим, све интензивнији развој међународног права је наговестио могућност развијања глобалног конституционализма. Мада је још увек више реч о идеји, која је до својих крајњих консеквенци неспроводива у пракси, глобални конституционализам подразумева примену уставних принципа у међународноправном поретку ради унапређивања његове ефикасности и правичности (Peters, 2009: 397). Основни беневит од конституционализације међународног права је спречавање неконтролисаних „деформализације“ међународног права (Peters, 2009: 409). Отуда потреба за конституционализовањем међународног права почива на мотиву његовог оснаживања као делотворног нормативног поретка. Процес конституционализације међународног права подстиче и подржава већ значајно одмакао процес глобализације уставног права.

Овај рад има за циљ да допринесе разумевању савремених трендова у развоју уставног права и да укаже на разлике између постојећих процеса који се упоредо одвијају. Уједно, у раду ће бити указано и на процесе нормативног и фактичког интернационализовања уставног права Републике Србије.

2. Интернационализација и глобализација уставног права

Имајући у виду да се значење ових израза често поистовећује, најпре треба апострофирати разлику између глобализације и интернационализације уставног права. Глобализација уставног права се односи на глобално ширење одређених, готово универзално прихваћених, уставних вредности и права, која за последицу има уједначавање садржине националних устава (Chen, 2009: 2). Глобализација уставног права је неизбежан процес, како у сфери структуре уставног система, тако и на пољу заштите људских права (Tushnet, 2009: 987). Последњи квартал XX века је донео тријумф либералног конституционализма. Упоредноправно посматрано,

очигледно је подударање уставних принципа на највишем нивоу општости: демократија, владавина права, подела власти, независност судства, заштита људских права и конституционализам, укључујући постојање механизма контроле уставности (Saunders, 2014: 399–400). Ипак, тренд глобализације уставног права није нов. Још од доношења првих писаних устава, установљени институционални аранжмани служили су као узорни модели за државе којима је тек предстојао процес конституционализације. Ниједан устав није настао у вакууму без угледања на постојеће моделе (Saunders, 2014: 392). Осим тога, колонијалне силе су наметале своје идеје о политичкој организацији државе. Након стицања независности, бивши колонијални поседи, у основи, задржавају институционални модел конституционализовања државне власти својих метропола.

Има аутора који глобализацију уставног права такође подводе под процес интернационализације уставног права. Међутим, реч је о два паралелна процеса, која се не искључују, али се јасно разликују, премда је њихов развој међусобно условљен. Отуда глобализација уставног права, будући да подразумева уједначавање садржине националних устава, олакшава и подстиче процес интернационализације уставног права. Уопштено исказано, интернационализација уставног права се односи на развој међународног и у одређеним регијама наднационалног права које обавезују државе да примењују норме које се односе на уставну материју (Saunders, 2009: 17). На другачији начин изречено, интернационализација уставног права је процес усвајања од стране националног уставног права заједничке норме чији је извор међународно или регионално, наднационално право (Fombad, 2012: 444). Према томе, за разлику од процеса глобализације уставног права који се одвија спонтано и који бар начелно не нарушава интегритет националних устава, интернационализација уставног права подразумева да норме међународног, наднационалног права допуњују или чак замењују норме националних устава. Такав развој уставног права доводи у питање концепт устава као акта најјаче правне снаге. „Устав више није исто што је био у XIX веку, чак и пре ових светских и европских интеграција држава. Он је престао бити правни Херкулес, какав је у националном правном систему био национални устав. Далеко од тога да је он постао Давид, али је, уместо њега, врх правног система запосео нови Голијат. Тек, данас национални уставотворац нема више потпуно одрешене руке као некад кад одлучује о уставу“ (Марковић, 2017: 264). Све више се афирмише савремена теорија о уставном плурализму, која почива на тези о вишестепености уставног права и прожимању и интеграцији међународног и унутрашњег права. Национални устави данашњице су само део „сложеног уставног система“ допуњени међународним правом

(Peters, 2007: 257). Наличје тог процеса је слабљење националних устава, а такође и демократског принципа, владавине права и социјалне сигурности (Ваџић, 2011: 149). Национални уставни нису више „тотални уставни“ (Ваџић, 2011: 149), јер немају капацитет да у потпуности уреде уставну материју.

За израз интернационализација уставног права се може рећи да је унеколико противречан, јер је основна функција устава да на територији једне државе суверено установи и организује вршење државне власти. Међутим, савремене државе нису суверене у апсолутном значењу тог појма. Оснивањем Организације уједињених нација постављена је јавна власт изнад државе и њене уставотворне власти. Отуда, ерозија традиционалног концепта државности је оставила траг и на дејство и домаћај устава. Имајући у виду да су националне државе изгубиле монопол јавне власти, делећи је са међународним организацијама, национални устав је изгубио капацитет да суверено уреди вршење јавне власти на својој територији (Grimm, 2012: 130). Осим тога, међународно право се састоји и од *ius cogens*, императивних норми које обавезују државе без обзира на то да ли су оне сагласне са њима или не.

3. Фактори интернационализације уставног права

Више фактора је утицало на то да се уставна материја, једним делом, интернационализује. Феномен глобализације, дакле појава глобалних детериторијализованих проблема и појава глобалних мрежа на економском, политичком, правном, научном плану, повећао је глобалну међузависност (Ваџић, 2011: 148–149). Глобални проблеми чине нужним сарадњу држава са међународним организацијама која резултира закључивањем међународних уговора. Отуда, неке од типичних државних функција које су се односиле на јемства безбедности, слободе и једнакости грађана измештају се са националног на регионални или глобални ниво.

Економска глобализација је од посебног значаја за процес глобализације уставног права. Да би светско тржиште делотворно функционисало, неопходно је да претежнији број држава предвиђа бар хармонизована, уколико не и потпуно изједначена, основна правила, као што су поштовање приватне својине и јемства од експропријације, слобода предузетништва, слободно и стабилно тржиште, самосталност привредних субјеката, извесност уговорног односа и могућност његовог принудног извршења, судски механизам заштите права и сл. Глобализовањем уставног права ствара се основна претпоставка и за његово даље интернационализовање установљавањем формалних институционалних аранжмана на наднационалном нивоу.

После Другог светског рата је започет незаустављив процес измештања људских права на међународни ниво. Процес интернационализације људских права је значајно утицао на то да уставни каталози људских права све више наликују једни другима. Реч је о фактичкој интернационализацији, јер уставотворна власт при конституционализовању људских права усваја постојеће међународне стандарде, али се и угледа на репрезентативне примере из упоредног права. Поред фактичке, постоји и нормативна интернационализација људских права. Значајан број устава донетих после Другог светског рата, приближно једна трећина њих, непосредно инкорпорира бар један међународни уговор. Најчешће је то Универзална декларација о људских правима Уједињених нација из 1948. године (Chernykh, Elkins, Ginsburg, 2008: 207). Као пример се може издвојити Устав Босне и Херцеговине који предвиђа непосредну примену Европске конвенције за заштиту људских права, при чему се прокламује њен приоритет у односу на законодавство (члан 2). И у случају одсуства формалног инкорпорисања, међународне правне норме имају посредно дејство у националном јавном праву у судским поступцима (Saunders, 2009: 18). Наиме, при одлучивању у конкретним споровима судије узимају у обзир међународно право у процесу тумачења и примене устава, а у неким државама они су и обавезани на то. Примера ради, Устав Јужноафричке Републике из 1997. године предвиђа да је суд при тумачењу људских права обавезан да размотри међународно право, при чему може размотрити и страно право (члан 39, став 1).

Развијање међународних и регионалних организација за подршку у сфери уставног права охрабрује ширење глобалног искуства на овом пољу (Saunders, 2009: 18). Најпознатија таква организација је Венецијанска комисија (Venice Commission), установљена 1990. године, као саветодавно тело Савета Европе са иницијалним циљем да помогне бившим комунистичким државама у процесу демократске транзиције. Првобитно, она се састојала од 18 држава, а тај број је у међувремену нарастао на 61 државу у њеном саставу. Чињеница да њено чланство не чине само државе Савета Европе, потврђује тезу о процесима глобализације и интернационализације уставног права. Наиме, поред 47 држава чланица Савета Европе, међу члановима Венецијанске комисије су и: САД, Алжир, Тунис, Мароко, Република Кореја, Мексико, Костарика, Чиле, Перу, Бразил итд. Не само да је њен састав више пута увећан, већ је и њена улога квалитативно промењена. Комисија је постала својеврсни стручни консултант за све оне државе које приступају доношењу новог устава или уставној ревизији, као и при доношењу закона којима се уређује уставна материја. Једно од таквих међународних тела са све снажнијим фактичким утицајем је Међународни

институт за демократију и помоћ на изборима (International IDEA), који тренутно у свом саставу има 32 државе са свих континената.

О интернационализацији уставног права, осим у погледу његове садржине, може се говорити и у сфери поступка доношења устава. Наиме, и само вршење уставотворне власти може бити потпуно или у одређеној мери интернационализовано. Прошлост познаје већи број примера интервенисања појединих држава у сувереност друге државе и узурпирања уставотворне власти која резултира наметањем устава. САД, Велика Британија и СССР су државе које су више пута на тај начин повредиле суверено право држава да самостално донесу свој устав (Mauser-Schonberger, 1994: 317–326). Примера ради, иако је јапански устав од 1946. године усвојен уз неформално консултовање и сагласност политичких актера ове државе, овај устав се наводи као парадигматични пример „наметнутог устава“ од стране САД. Ова држава је имала снажан утицај и при усвајању Основног закона Немачке 1949. године.

Интернационализовање уставотворне власти је карактеристично и за конституисање територијалне аутономије у појединим државама (Симовић, Петров, 2014: 364–365). Реч је о аутономији Оландских Острва у Финској, Јужног Тирола у Италији и Хонгконга и Макаоа у Кини. Примера ради, територијална аутономија Оландских Острва, са већинским шведским становништвом, уз посредовање Друштва народа, које је установило одређене принципе о аутономији, гарантована је међународним уговором Финске и Шведске из 1921. године који је предвиђао начине остваривања тих принципа у пракси. Уз те гаранције Оландска Острва су прихватила, иницијално одбијен, Закон о аутономији, који је фински парламент усвојио годину дана раније 1920. године.

На један другачији начин, интернационализација уставотворне власти је посебан замајац добила средином деведесетих година прошлог века када се међународна заједница ангажује у циљу изградње државе и стварања одрживог институционалног оквира у подељеним друштвима. Савремени примери таквог интернационализовања уставотворне власти су: Босна и Херцеговина, Македонија, Источни Тимор, Судан, Авганистан, Ирак и Србија (Косово) (Grewe, Riegner, 2011: 3). Примера ради, најзначајније промене Устава Македоније од 1991. догодиле су се 2001. године „као последица оружаног сукоба који је претходио, а потом и преговора између представника две највеће македонске политичке странке и две политичке странке из албанског политичког блока, под надзором и уз помоћ представника ЕУ и САД“ (Акимовска Малетић, 2017: 60). Још очигледнији је случај Босне и Херцеговине.

Устав Босне и Херцеговине је Анекс 4 међународног мултилатералног уговора, познатог под називом Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини из 1995. године, закључен у Дејтону (САД). У закључењу Дејтонског мировног споразума поред представника међународне заједнице, учествовали су и политички лидери етничких заједница из Босне и Херцеговине, али и представници суседних држава. Непосредан предмет оквирног споразума, али и основни разлог његовог закључивања јесте успостављање и очување мира у овој држави. Међутим, уставно право Босне и Херцеговине није интернационализовано само у поступку доношења устава, већ је интернационализовано и у садржинском смислу, у погледу функционисања уставног система. Будући да није било очекивано да ће уставни систем Босне и Херцеговине моћи самостално и складно да функционише, међународна заједница је задржала значајне надлежности које имају три компоненте: војну (IFOR/SFOR/EUFOR), цивилну (Веће за спровођење мира – РИС и Високи представник за БиХ) и компоненту међународне заштите људских права (Šarčević, 2008: 155). Три од девет судија Уставног суда БиХ именује председник Европског суда за људска права, при чему то не могу бити држављани БиХ, нити било које суседне државе (члан 6). Да у сегменту функционисања уставног система Босне и Херцеговине интернационализација није само пука формалност, сведочи чињеница да је Високи представник, осим наметања државних закона, користио своја овлашћења и више пута мењао ентитетске уставе, кантоналне уставе, ентитетске и кантоналне законе, смењивао носиоце јавних функција и предузимао друге мере (Trnka, 2009: 65).

4. Интернационализација уставног права Републике Србије

4.1. Нормативна интернационализација уставног права Републике Србије

Устав Србије од 2006. године је у више својих одредби предвидео примену међународног права. У оквиру начела Устава: „Општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори саставни су део правног поретка Републике Србије и непосредно се примењују. Потврђени међународни уговори морају бити у складу са Уставом“ (члан 16, став 2). Међутим, у оквиру дела посвећеног уставности и законитости (Осми део Устава), уставотворац је изнова уређивао однос између унутрашњег и међународног права. Тако, сагласно члану 194, став 4, „потврђени међународни уговори и општеприхваћена правила међународног права део су правног поретка Републике Србије. Потврђени међународни уговори не смеју бити у супротности са Уставом“, а према ставу 6 истог

члана, „закони и други општи акти донети у Републици Србији не смеју бити у супротности са потврђеним међународним уговорима и општеприхваћеним правилима међународног права“. Поменуте уставне норме уносе забуну јер уставотворац није прецизно и недвосмислено уредио однос између норми међународног и норми унутрашњег права. Поред тога што није јасно зашто се два пута у уставном тексту пише о истој ствари, наведена формулација наводи на закључак да је прихваћен монистички приступ непосредне примене међународног права, али и да општеприхваћена правила међународног права, као и непотврђени уговори не морају бити у складу са Уставом (Šurlan, 2007: 181).

Кад је реч о потврђеним међународним уговорима, и поред неуједначене терминологије и недовољно јасних уставних формулација, они су, по правној снази, испод Устава, а изнад закона (с тим да се и међународни уговори у већини случајева потврђују у форми закона). То се потврђује и начином на који је дефинисана надлежност Уставног суда да врши нормативну контролу права – Уставни суд одлучује о „сагласности закона и других општих аката са Уставом, општеприхваћеним правилима међународног права и потврђеним међународним уговорима“ (члан 167, став 1, тачка 1) и „сагласности потврђених међународних уговора са Уставом“ (члан 167, став 1, тачка 2).

Израз „општеприхваћена правила међународног права“ који је искористио уставотворац Србије међународно право формалноправно не познаје, те „остаје нејасно на шта се под тим изразом мислило, како ћемо знати која су то међународна правила општеприхваћена, како се и где манифестује општа прихваћеност и ко је властан да то утврди“ (Šurlan, 2007: 182). Реч је о екстензивно постављеној и неодређеној конструкцији која може да изазове проблеме у пракси. Такође, уставотворац Србије није био потпуно јасан ни када је реч о правном рангу општеприхваћених правила међународног права (општепризнатим принципима и правилима међународног права). Постоје три могућа одговора (Симовић, Станковић, Петров, 2018: 80). Према првом одговору, општеприхваћена правила међународног права имају уставни ранг, али Устав остаје највиши извор права, јер он одређује правну снагу других правних норми, па и општеприхваћених правила међународног права. Други одговор је да су општеприхваћена правила међународног права веће правне снаге од Устава с обзиром на начело супрематије међународног права у односу на унутрашње право, које, прећутно, признаје и Устав. Трећи одговор је да Устав прокламује начело еквиварианости међународног и унутрашњег права. Дакле, према правној снази, изједначени су Устав и општеприхваћена правила међународног права. Без обзира на то које становиште прихватили, Устав не даје ослонац за поуздан одговор (Симовић, Станковић, Петров, 2018: 80).

Интернационализација уставног права је посебно изражена у материји људских права. Устав Србије предвиђа да се људска и мањинска права непосредно примењују без обзира на то да ли су зајемчена Уставом или општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима и законима (члан 18). Поред националног механизма заштите, грађани имају право да се обратe међународним институцијама ради заштите својих слобода и права зајемчених Уставом (члан 22).

Одредбе о људским и мањинским правима тумаче се у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење (члан 18, став 3). Изричито је предвиђено да се судске одлуке заснивају на Уставу, закону, потврђеном међународном уговору и пропису донетом на основу закона. Треба нагласити да је израз „важећи међународни стандарди људских и мањинских права“ (члан 18, став 3) шири од појмова „општеприхваћена правила међународног права“ и „потврђени међународни уговори“ (члан 16, став 2), јер се под њим могу подразумевати и међународни уговори које Србија није ратификовала. Реч је о још једној неконзистентности у уставним решењима, која може имати и значајне практичне последице. Наиме, дилема је у следећем, „да ли су институције које одлучују о заштити људских права приликом поступања везане општом уставном одредбом из основних начела Устава, према којој су само потврђени међународни уговори и општеприхваћена правила међународног права саставни део унутрашњег правног поретка и као такви се непосредно примењују, или оквир њиховог деловања дефинише уставна одредба из поглавља о људским и мањинским правима која се експлицитно односи на тумачење људских и мањинских права, а у којој Устав упућује на међународне стандарде људских и мањинских права независно од тога да ли су међународни уговори који их дефинишу ратификовани као и на друге међународне изворе, посебно на праксу међународних институција које надзиру спровођење људских и мањинских права?“ (Пајванчић, 2008: 253).

4.2. Фактичка интернационализација уставног права Републике Србије

Анализирајући Устав Србије од 2006. године, Венецијанска комисија је у свом мишљењу изнела низ примедби на уставни оквир правосуђа.¹ Због таквих

1 Venice Commission, *Opinion on the Constitution of Serbia* (Venice 19 March 2007), CDL-AD(2007)004.

негативних оцена, Акциони план за поглавље 23 у процесу приступања Србије Европској унији предвидео је спровођење уставних промена које треба да унапреде институционална јемства независности судства², при чему је наведено да ће предлог уставних промена бити упућен на мишљење Венецијанској комисији. У новембру 2017. године Министарство правде Републике Србије је затражило помоћ од Венецијанске комисије при изради амандмана који се односе на уставну реформу правосуђа. Након израде друге верзије нацрта уставних амандмана министарка правде Републике Србије се 13. априла 2018. године обратила са захтевом Венецијанској комисији да усвоји мишљење о предложеним решењима. Венецијанска комисија је то и учинила,³ а примедбе које су изнете у њеном мишљењу послужиле су за кориговање нацрта уставних амандмана. Дакле, уставотворни поступак се усложњава, а позитивно мишљење Венецијанске комисије, као неформална фаза уставотворног поступка, постаје услов за спровођење уставне реформе. Отуда, европски интеграциони процес не само да намеће нужност уставних промена, већ уједно одређује и њихову садржину.

Уставно право Србије је интернационализовано и када је реч о једном делу њене територије. Наиме, након тзв. хуманитарне интервенције НАТО пакта, која по свим обележјима има одлике агресије, Аутономна Покрајина Косово и Метохија је издвојена из правног поретка Србије. На њеној територији није конституисана суштинска аутономија, онако како је то предвидео Устав Србије (Петров, 2017; Орловић, 2017), већ је овај ентитет прогласио независност и донео сопствени Устав 2008. године. Уз посредовање Европске уније ради нормализовања односа између Србије и тзв. Републике Косово, закључен је Бриселски споразум, тј. „Први споразум о принципима који регулишу нормализацију односа“ (*First Agreement of Principles Governing the Normalization of Relations*) 19. априла 2013. године. Бриселски споразум нема својства устава у формалном смислу, али овај акт дубоко задире у уставну материју, уређујући је на дијаметрално супротан начин од Устава Србије. Наиме, од уставноправне прокламације да Косово и Метохија ужива суштинску аутономију у Србији, Бриселски споразум се задржава на обезбеђивању институционалних механизма заштите српске мањине у тзв. Републици Косово. Дакле, без обзира на то што се, посматрано из међународноправне визуре, Косову не признаје својство суверене и независне државе, уставноправно посматрано, Бриселским

2 Акциони план за Пoglavlje 23 – Nacrt, septembar 2015: <https://www.mpravde.gov.rs/files/Akcioni%20plan%20PG%2023%20Treci%20nacrt-%20Konacna%20verzija1.pdf>

3 Venice Commission, *Opinion on the draft amendments to the constitutional provisions on the judiciary* (Strasbourg, 25 June 2018), CDL-AD(2018)011.

споразумом се омогућава заокруживање уставноправног поретка Косова, проширивањем његове суверености на север територије на коме до тада није остваривао пуну фактичку власт.

5. Уместо закључка

Не деле сви исти ентузијазам када је реч о перспективама развоја процеса интернационализације уставног права. С једне стране, говори се о томе да је све јединственијем светском друштву потребан „светски устав“ (*world wide constitution*) којим би се преузело управљање и одговорност за просперитет читаве људске расе (Allot, 2002). Но, с друге се истиче да је глобални конституционализам недостижна идеја и „папирнати тигар“ (Peters, 2009: 401). Посебно се критикује недостатак демократског легитимитета измештања појединих сегмената уставног права на наднационални ниво, јер уставно право више није дело суверене власти.

Уколико, напослетку, треба дати неку општу оцену о процесу интернационализације уставног права, иако значајно одмакао, овај процес није ни приближно заокружен и довршен. Емпиријски показатељи не потврђују глобални тренд конституционализације (Peters, 2009: 401). Интернационализовање уставног права је фрагментарно, још увек далеко од довршеног процеса када је реч о људским правима, а готово неоствариво када је реч о институционалним одликама устава (Jackson, 2001: 272). Истовремено, национални механизми заштите људских права не губе на значају. Они су примарни у арсеналу механизма заштите људских права. Државе су те које иницијално, а неминовно мора тако и остати, пружају заштиту људским правима. Међународно право људских права и уставно право људских права не треба посматрати као ривалске нормативне поретке који се међусобно искључују. Њихов однос није заснован на конфликту, већ на комплементарности (Valears, 2016: 266). Међународни механизам заштите људских права је супсидијарног карактера и активира се само у случајевима неделотворности националног механизма.

Према становишту Венецијанске комисије, „садржина основних права је уставна материја *par excellence*“⁴. Без обзира на све развијеније међународне механизме заштите људских права, Венецијанска комисија је гледишта да је сасвим разумљиво да грађани једне државе желе да имају свој каталог људских права који ће одржавати консензус у оквиру њихове

4 Venice Commission, *Opinion on the new Constitution of Hungary* (Venice, 17–18 June 2011), CDL-AD(2011)016.

државе.⁵ Није реч само о симболичној улози каталога људских права, будући да конституционализовање људских права има и практични значај њиховог позиционирања у (непосредну) надлежност Уставног суда. Међутим, Венецијанска комисија је недвосмислено апострофирала да национални устав не сме да противречи међународним конвенцијама о људским правима (Valears, 2016: 289–290). Уставотворци треба да обезбеде да национални ниво заштите људских права није испод међународних стандарда, а државе се охрабрују да предвиде виши ниво заштите људских права у својим уставима.⁶

Отуда, закључимо, не треба тежити стварању глобалне, централизоване владе, јер је илузија да је тако нешто могуће, већ треба настојати да се конституционализује глобална, полицентрична и вишестепена управа која омогућава остваривање традиционалних вредности конституционализма (Peters, 2009: 404).

Литература/References

Акимовска Малетић, И. (2017). Уставне промене у Македонији – више од две деценије. *Наука, безбедност, полиција*. 3. 47–66.

Allot, P. (2002). *The Health of Nations: Society and Law beyond the State*. Cambridge University Press.

Bačić, A. (2011). Promjene Ustava RH (2010) i tendencije kompenzatornog konstitucionalizma. *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*. 510=48. 141–164.

Chang, W-C., Yeh, J-r. Internationalization of Constitutional Law. U: M. Rosenfeld, A. Sajo (eds.). *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford: Oxford University Press. 1165–1184.

Chen, Albert H. Y. (2009). *International Human Rights Law and Domestic Constitutional Law: Internationalisation of Constitutional Law in Hong Kong*. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1527076/> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1527076/>.

Chernykh, S., Elkins, Z., Ginsburg, T. (2008). Commitment and Diffusion: How and Why National Constitutions Incorporate International Law. *Illinois Law Review*. 1. 201–237.

5 Venice Commission, *Preliminary opinion on the draft amendments to the Constitution of Bosnia and Herzegovina* (Venice, 7 April 2006), CDL(2006)027.

6 Venice Commission, *Opinion on the new Constitution of Finland* (Venice, 14–15 March 2008), CDL-AD(2008)010.

Fombad, C. (2012). Internationalization of Constitutional Law and Constitutionalism in Africa. *The American Journal of Comparative Law*. 60. 439–473.

Grewe, C., Riegner, M. (2011). Internationalized Constitutionalism in Ethnically Divided Societies: Bosnia – Herzegovina and Kosovo Compared. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*. 15.

Grimm, D. (2012). Types of Constitutions. U: M. Rosenfeld, A. Sajo (eds.). *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford: Oxford University Press. 98–132.

Jackson, V. (2001). Narratives of Federalism: of Continuities and Comparative Constitutional Experience, *Duke Law Journal*. 51. 223–287.

Марковић, Р. (2017). Ка будућем уставу Србије. *Српска политичка мисао, посебно издање*. 263–271.

Mayer-Schonberger, V. (1994). Into the Heart of the State: Intervention through Constitution-Making. *Temple International and Comparative Law Journal*. 8. 315–334.

Орловић, С. (2017). Посебан закон за Космет. *Наука, безбедност, полиција*. 2. 103–105.

Пајванчић, М. (2008). Контрoверзе уставног оквира заштите људских права. У: З. Радивојевић (ур.), *Уставне и међународноправне гаранције људских права*, Ниш: Правни факултет.

Peters, A. (2009). The Merits of Global Constitutionalism. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 16. 397–411.

Peters, A. (2007). The Globalization of State Constitutions. U: J. Nijman, A. Nollkaemper (eds.). *New Perspectives on the Divide between National and International Law*. Oxford: Oxford University Press. 251–308.

Петров, В. (2017). Косово и Метохија данас – неколико уставноправних сценарија. *Наука, безбедност, полиција*. 2. 99–102.

Saunders, C. (2014). The Impact of Internationalisation on National Constitutions. U: A. Chen (ed.). *Constitutionalism in Asia in the Early Twenty-First Century*. Cambridge University Press. 391–415.

Saunders, C. (2009). Towards a Global Constitutional Gene Pool, *National Taiwan University Law Review*, 4.1–38.

Schwartz, H. (2003). The Internationalization of Constitutional Law. *Human Rights Brief*. 10. 10–12.

Симовић, Д., Станковић, М., Петров, В. (2018). *Људска права*. Београд: Правни факултет у Београду.

Симовић, Д., Петров, В. (2014). *Уставно право*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.

Šarčević, E. (2008). Dejtonski ustav: karakteristike i problem. *STATUS Magazin za političku kulturu i društvena pitanja*. 13. 153–168.

Šurlan, T. (2017). Revizija Ustava Republike Srbije u svetlosti internacionalizacije ustavnog prava. U: E. Šarčević, D. Simović (ur.). *Reviziona vlast u Srbiji*. Sarajevo: Fondacija Centar za javno pravo.

Trnka, K. (2009). Specifičnosti ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine. *Revus*. 11. 45–71.

Tushnet, M. (2009). The Inevitable Globalization of Constitutional Law, *Virginia Journal of International Law*. 49. 985–1006.

Valears, J. (2016). Constitutional Versus International Protection of Human Rights: Added Value or Redundancy? The Belgian Case, in the light of the Advisory Practice of the Venice Commission. *Revue Interdisciplinaire d'Etudes Juridiques*. 77. 265–295.

Darko Simović, LL.D.

Full Professor,

University of Criminal Investigation and Police Studies, Belgrade

**INTERNATIONALIZATION OF CONSTITUTIONAL LAW:
THE EXAMPLE OF THE REPUBLIC OF SERBIA**

Summary

Constitutional Law is in the process of increasingly intensified internationalization. The process of internationalization of constitutional law is accompanied by the process of constitutionalization of international law. The two processes involve terminology whose meaning is yet to be clearly defined. The ensuing confusion has been further compounded by the emergence of new terms referring to a process similar to but not the same as the process of internationalization of constitutional law (for example, the globalization of constitutional law). Hence, this paper aims to contribute to the understanding and clarification of modern trends in the development of constitutional law and to point out the differences between the existing processes that are simultaneously taking place in the sphere of constitutional law. At the same time, the paper will also discuss the process of normative and factual internationalization of constitutional law of the Republic of Serbia.

Keywords: *constitution, constitutionalism, internationalization, globalization, international law, human rights.*